

En egn og en ø - Jegindø

200 års kirkeliv og vækkelse

Af FRANDS OLE OVERGAARD, Kirkehistorisk Institut,
Aarhus Universitet

Medens det er nogenlunde let at danne sig et indtryk af den almene historiske og kirkehistoriske udvikling i Danmark i de sidste par århundreder, er det betydeligt vanskeligere at skaffe sig kvalificeret viden om, hvad der skete på egns- og sogneplan. Oversigtsfremstillinger kan selvsagt kun i ringe grad tilgodese udviklingen indenfor et begrænset geografisk område. Det gjorde heller ikke så meget, hvis man blot i stedet kunne ty til en righoldig lokalhistorisk litteratur. Men det er desværre kun i ringe grad tilfældigt. Der er ganske vist i dette århundrede udkommet en række sogne- og egnsbeskrivelser, men det store flertal lader på visse punkter en del tilbage at ønske. Man får fyldig besked om oltidsfund, krige, katastrofer, ejendomsforhold, sognefogeder, kirkebygninger og præster, men oftest kun lidt eller slet intet om det åndelige kulturelle liv, der har været en væsentlig side af sognenes historie før og nu.

Folkelige institutioner og bevægelser spiller en forbavsende ringe rolle i mange "lokalhistorier", hvilket er så meget mere overraskende, når man tager i betragtning, at der i mange sogne ofte henligger et stort utryk kildemateriale, der kaster lys over foreninger, institutioner og bygninger og om personerne bag dem.

Heldigvis har tingene på det seneste ændret sig til det bedre. Stadig flere, navnlig universitetsstuderende og lærere, har i de sidste 10-20 år gjort lokalområder til genstand for grundige specialestudier. Fra kirkehistorisk hold foreligger således det store værk om vækkelse og frembrud i de danske sogne i første halvdel af det 19. århundrede¹).

Om de gudelige vækkelses forlængede arm: de store folkekirkelige retninger Indre Mission (IM) og grundtvigianisme og om de små og store frikirker og sekter, ved vi stadig for lidt. For slet ikke at tale om de såkaldte "almindelige" folkekirkeliv, der altid er i flertal, men aldrig lader sig optælle, endsiige organisere, og følgelig næsten altid trænges i baggrunden i historiebøgerne til fordel for de "mere interessante" og aktive kirkelige grupperinger. Hvor der foreligger egnsundersøgelser, er der således næsten altid tale om de missionske "samfund" og grundtvigske "vennekredse".

Thy er en af egne, der bør studeres nærmere. Vi ved stadig altfor lidt om de sidste århundreders kirkeliv og vækkelse i denne del af landet. Det står fortsat tilbage at gennemføre en kulegravning af arkiver, blade, aviser og navnlig sognene for relevant materiale, i lighed med hvad der nylig er sket i naboejendene syd for Limfjorden²).

Det følgende må derfor kun opfattes som et første forsøg på at tage hul på en religiøs og kirkelig egnsbeskrivelse og vel at mærke primært i form af en

gennemgang af udviklingen på Jegindø, hvor IM har spillet en altdominerende rolle lige til denne dag. Missionsfolkene har her i dette århundrede været en så indflydelsesrig gruppe, at de har kunnet besætte mange - undertiden alle - pladser i sogneråd, skolekommission og menighedsråd. I stedet for at isolere sig fra "anderledestænkende" i en kulturel ghetto af ligesindede har det missionske "samfund" involveret sig stærkt i øens liv, og den oprindelige minoritetsgruppe er med tiden blevet en væsentlig kulturel faktor.

Pietisme og gudelige vækkelser

Skal man tro Jens Thybos kendte skildring af menighedslivets opståen og vækst i Thy ca. 1870-1920, har der ikke været meget bevidst åndeligt liv i landsdelen før IM's komme. Der var mange steder enkelte, der åndeligt nærrede sig ved læsning i pietistiske skrifter. *Herrnhuterne* skal have haft tre tilholdssteder på egnen i 1700-tallet: hos en præst i Hassing, der havde selskab af nogle få vakte, samt hos en præst på Thyholm, der ligeledes plejede omgang med enkelte opvakte. Disse havde 1767-72 kontakt med "lægearbejderne" Erik og Marie Brau, der en tid opholdt sig på herregården Hindsels og opsøgte de få troende for at samle dem i små kredse. Ægteparret rejste 1772 til Øsløs i V. Han Herred, hvor pastor C. T. Präem (1753-91) kunne samle ca. 200 "brødre og søstre" fra hele området. Erik Brau var leder af den tyske herrnhutisme til 1779, da han rejste til Fyn, og hvorefter ledelsen overgik til brødresocietetet i Skjern. Ifølge Thybo, der bygger på J. Lundbyes ikke altid sikre oplysninger, sygnede bevægelsen derefter hen, for kun at efterlade enkelte fromme sjæle og en række gudelige skrifter i sit kølvand³).

Der er dog en del mere at berette om pietismen og især dens fortsættelse, 1800-tallets gudelige forsamlingsbevægelse, som Thybo ikke berører. En række præster virkede for pietistisk vækkelse i første halvdel af 1700-tallet, der iblandt A. Winding i Vestervig-Agger (1722-68), P. Wilse i Søndbjerg-Odby (1743-73) og V. P. Rogert i Hvidbjerg-Lyngs (1728-50). Wilse byttede 1773 kald med sin søn, der var præst på Jegindø. Blandt Rogerts mest forstående tilhørere var familien på Hindsels, der ofte modtog besøg af de herrnhutiske udsendinge, emissærerne. Ejeren, P. Isager, flyttede 1775 til Christiansfeld, til hvis anlæggelse han havde udlånt 8000 og skænket 1000 rigsdaler.

Herrnhuterne havde ganske rigtig et centrum i Øsløs fra midten af 1700-tallet. Omkring 1800 var der her stadig en kreds, nu på ca. 40, der dog snart svandt stærkt ind. I omegnen og de tilgrænsende herreder var der ifølge emissærerne kun spredte rester af ældre vækkelse tilbage, således i Hjortdal og Kollerup i V. Han Herred og Saltum-Hune i Hvetbo Herred, hvor der omtales 22 vakte år 1800.

¹ Vækkelse og frembrud i Danmark i første halvdel af det 19. århundrede I-VII, København/Åbenrå 1960-1977, red. Å. Pontoppidan Thyssen.

² Henning R. Lauridsen: De folkelige institutioner og lokalsamfundet. Studier over de folkelige bevægelser og institutioner i Nordvestjylland 1870-1914, Århus 1980.

³ "Jens Thybo": Kun god er Gud. Skildringer af Menighedslivets Opvaagnen i Thy I-II, København 1923 og 1926 (I,7f.).

I Thy fandtes en del "venner" i ældre tid, navnlig på Thyholm. Emissæren regnede 1801 med 8 vakte på Thyholm og ca. 20 i det øvrige Thy, men han havde ikke megen forbindelse med dem og anså disse egne for særlig ugudelige.

Bedre stod det til på *Mors*, hvor der efter 1770 ganske vist ikke var herrnhutistsindede præster, men til gengæld fandtes et selvstændigt lægmandsrøre, der var ret så enestående for sin tid. Det begyndte omkring 1770 med forsamlinger i Ørding, Jørsby og Sundby, og vækkelsen holdt sig trods modstand fra øvrigheden. Emissæren traf 1791 11 vakte, der kendetegnedes af mærkelige legemlige rystelser, fredskys og stor omvendelsesiver. Kredsen, der gik under navnet "kyssekten", stod uden tvivl i gæld til herrnhuterne men overholdt næppe den herrnhutiske kønsadskillelse, eftersom den anklagedes for alvorlig løbsagtighed. Emissæren skelnede da også i 1790'erne skarpt mellem 11 "sværmere" og 29 andre.

De to grupper nærmede sig efterhånden til hinanden, og emissæren havde i 1801 kontakt med i alt 54 vakte på Mors. Tallet synes nærmest stigende i de følgende år. De vakte boede ret spredt, men fandtes især i Sundby, Alsted og Ø. Jølby. Der var dog ikke tale om nogen større bevægelse. I årene 1810-1815 udeblev emissæren således helt. Da en ny udsending i 1815 for første gang kom til øen, fandt han kun 12 spredtboende vakte, der levede "som får mellem glubende ulve". Ja, morsingerne var faldet i så grove laster, at emissæren aldrig havde set magen. Han vendte dog trofast tilbage år efter år. Nord for Limfjorden fandt han en gammel, vakt mand på Thyholm, men ellers skal alt have været dødt. I Øsløs traf han kun fem vakte, og det stod i almindelighed småt til i de følgende 10-15 år. Emissæren fik dog efter 1828 flere faste tilknytningspunkter. I Hanherrederne kom han vedblivende hos nogle familier på Hannæs, formentlig i Øsløs sogn. I Thisted og det øvrige Thy fik han adskillige venner at besøge i 1830'erne, men der vides desværre intet nærmere om besøgene.

Også på Mors voksede de vaktens antal i 1830'erne. Emissæren havde ganske vist 1831 svært ved blot at få kost og logi, men i 1836 var han velkommen overalt. Grunden hertil var, at der netop dette år opstod en ny vækkelse, især blandt de unge, men også gamle "søskende" var blevet opflammet på ny. Ellers gjaldt det, at den herrnhutiske bevægelse var svag i årene efter 1815 og som helhed næsten uddød omkring 1830.

Den ny vækkelse, der opstod i 1830'erne, udsprang da heller ikke af lokale lægmandskredse, men af en lille gruppe præster og lærere, der var påvirket af den grundtvig-lindbergske bevægelse. Dette var uden sidestykke i Nørrejylland. På den anden side søgte de opvakte lærere at knytte kontakt med lægfolk og navnlig de resterende herrnhutiske familier på Mors. De fik desuden forbindelse med lægprædikanter fra Fyn, Salling og Hardsyssel, der blev indbudt fra 1837. Samt idig begyndte man selv at optræde som forsamlingsledere. Bevægelsen fik derfor her samme karakter som andetsteds i landet, men der fremtrådte dog færre lokale lægmandsledere end syd for Limfjorden i bl.a. Salling og Hardsyssel og på Vejle-Horsenseggen.

Et vækkelseseentrum fik Thy i *Snedsted Seminarium*. Dette fik 1830 en ny forstander og sognet en ny præst fra Grundtvigs første discipelkreds, *G. P. Brammer*. Han

havde ganske vist på dette tidspunkt atter opgivet discipelforholdet, men endnu i de første Snedsted-år følte han sig som en af de kristelige præster, der i Grundtvigs ånd arbejdede for en kirkelig vækkelse. Og skønt befolkningen efter hans mening var præget af sløvhed, pengegriskhed og egoisme, så fandt han snart, at hans prædikener gjorde indtryk på tilhørerne. På seminariet indprentede han eleverne evangeliet med værdifuld hjælp fra lærer P. K. Algreen, som var blevet vakt under påvirkning af Sønderhå-præsten J. C. Sørensen, der fra 1831 som præst på Mors blev et samlingsmærke for de vakte.

Brammers og Algreens samarbejde fik utvivlsomt stor betydning for seminaristerne. Men deres veje skiltes inden længe, idet Algreen fik forståelse for Grundtvigs anskuelser og fra 1835 knyttede kontakt med forsamlingsbevægelsen og dens ledende mænd. Han samlede til forstanderens store ærgrelse flere elever (deriblandt Christen Kold) til små ugentlige møder. Snedsted Seminarium fik på dette tidspunkt ry for at være særlig kristeligt takket være Algreens og Kolds virksomhed. De to mænd knyttede kontakt med vakte syd for Limfjorden og på Mors. Deres forsamlinger på seminariet førte til Algreens afskedigelse, foranlediget af forstanderens klage til ministeriet. Dette skridt vakte stort røre og medvirkede - mod Brammers forventning - blot til forsamlingsrørets fremme på egnen. På seminariet søgte forstanderen med hård hånd at holde eleverne fra gudelige sammenkomster, men de seminarister, der havde forbindelse med Algreen, lod sig ikke rokke og fik efter deres ansættelse stor betydning for vækkelsen i de sogne, hvor de fik deres virke.

Brammers efterfølger, *L. C. Müller* (1842-1848), var en ivrig grundtvigianer og stillede sig forstående over for de vakte. Han var langt fra tilfreds med thyboerne. De var nok flittige kirkegængere, men magesløse til at hykle og lyve. Vækkelse lykkedes det ham vistnok kun at fremkalde blandt seminaristerne. På seminariet var der stadig en kreds af opvakte, og de stod uden tvivl Müller nærmest selvom han på god grundtvigsk vis var forbeholden overfor forsamlingsvæsenet og lagde hovedvægten på kirken og sakramenterne.

Fra det øvrige Thy kendes kun spredte vidnesbyrd af beslægtet art - hvilket ikke nødvendigvis er ensbetydende med, at der ikke har været mere. I Sønderhå var nogle unge i slutningen af 1820'erne begyndt at få noget begreb om kristendommen. I Hørdum fandtes en vakt skolelærer og i Haring en troende familie på hovedgården Øland, der i 1840'erne fik besøg af trosfæller blandt seminaristerne. I Ørum protesterede 35 beboere kraftigt mod indførelse af Evangelisk-kristelig salmebog. I nabosognet Vestervig søgte Pastor P. L. B. Ingerslev at fremkalde nyt liv. Han stod i forbindelse med Snedsted-kredsen og i et velvilligt forhold til de vakte, men satte ikke selv påviselige spor. På Thyholm var der en tid uro omkring den københavnske vækkelsesleder P. C. Petersen, der var hjælpelærer i Hvidbjerg skole 1837-1838. Hans eneste ven på Thyholm skal have været den opvakte lærer Iver Pedersen i Lyngs. Petersen flyttede 1838 til Hillerslev, hvor også den vakte lærer Morten Christensen virkede.

Sammenfattende kan man sige, at der var vakte, men så vidt man ved, var der kun tale om ret spredte vidnesbyrd. De store underskriftsindsamlinger i 1830'erne (for E.

Pontoppidans pietistiske lærebog og sognebåndsløsning og imod ritualforandringer), der samlede mange vakte fra det meste af landet, fik kun opbakning af tre i Thy (P. C. Petersen, hans hustru og Morten Christensen). På Mors derimod, hvor vækkelsen i 1830'erne og 1840'erne berørte næsten alle sogne i Nørre Herred, fik den store ritualadresse 1839 ikke mindre end 126 underskrifter. I Sønder Herred var tilslutningen yderst ringe. Kun 10 vakte familier eller seks personer skrev under⁴).

Når det kommer til stykket, er det ikke meget, vi ved om vækkelsen og de vakte i den enevældige statskirkes sidste levetid. Almuefolk efterlod sig sjældent breve og lignende, og deres virksomhed gik oftest i graven med dem, med mindre andre påtog sig at berette om deres liv. Det selvsamme problem gør sig også - trods øget læse- og skrivefærdighed - gældende i tiden efter 1800-tallets midte. Det er for eksempel yderst vanskeligt at sige ret meget om de vigtige tiår, der fulgte på grundlovens og religionsfrihedens indførelse 1849. Fastere grund under fødderne får vi først fra 1870'erne og 1880'erne, da IM og grundtvigianismen for alvor begyndte at tage form af retninger, med alt hvad der deraf fulgte.

Frikirker og sekter

En af de ting, vi især har for lidt kendskab til, er den frikirke- og sektvirksomhed, som grundloven legaliserede, og som mange steder - navnlig i Vendsyssel - i høj grad var med til at præge det religiøse og kirkelige billede i 1850'erne og 1860'erne. Frikirkerne og sekterne kom ganske vist aldrig til at spille en afgørende rolle. Dertil vandt de for få tilhængere, men de har dog haft langt større betydning, end de kirkehistoriske fremstillinger og de såkaldte "afvigende trosbekenderes" antal lader formode. Da historien næsten altid skrives af sejrherrene - i dette tilfælde IM og især grundtvigianismen - glimrer de ikke-folkekirkelige vækkelser oftest ved deres fravær i de historiske fremstillinger. Sikkert er det, at de aldrig fik noget stort omfang i Thy, men de fortjener at blive omtalt, hvor vækkelse og kirkeliv skildres.

Til førstegrøden hørte *mormonerne*. 1854 oprettedes under "Vendsysselkonferencen" en "gren" i Gøttrup, V. Han Herred. Ifølge folketællingen 1855 var der da seks mormoner hvoraf de to dog var hjemmehørende i Aalborg og tillige opført der. I Ø. Han Herred hørte samme år 4 voksne og 8 børn (de sidste er opført som "lutheranere") i Øland og Tranum sogne til mormonerne. I Thisted amts sydlige del, Refs Herred, fandtes tre mormoner, alle bosiddende på Jegindø: blikkenslager H. C. Olesen, hans hustru Else Marie Andersdatter og en ugift skrædder Jens Poulsen Jensen. Ægteparret hørte 1860 stadig til sekten, der nu også havde tilhængere i Vestervig (tre mænd, tre kvinder og et barn). Af Jegindø Præstekalds kirkebøger fremgår det videre, at tre af øens beboere - fisker Kr. A. Kristensen, stedets afskedigede (!) jordemoder Maren Sørensen og "Kr. Olsens hustru" - i henholdsvis 1873 og 1875 emigrerede til mormonstaten Utah i USA. P. Madsen, Jegindø, beretter i sin erindringsbog, at hans fars fætre og farbroders svigerfamilie omkring 1870 drog over Atlanterhavet til Utah. Thybo anfører, at mormonerne i 1860'erne hjemsøgte Helligsø, Gettrup, Vestervig, Agger,

Svankjær med flere steder, med det resultat, at nogle udvandrede, og andre blev så "grebet i sindet, at de alle dage forblev uharmoniske i deres udvikling". Ifølge folketællingen 1870 havde sekten det pågældende år 42 tilhængere i Thy, en i Thisted og 41 i landdistrikterne. Mormonerne fandt selv, at befolkningen var "bange" for at have noget med dem at gøre, i modsætning til beboerne på Mors, der skal have været mere modtagelige. Omkring midten af 1870'erne synes Thy dog at have fået fornyet interesse, og mormonerne kunne oprette en særlig Thisted-"gren". Fremgangen varede dog ikke ved. Skal man tro en række præsteindberetninger fra de første årtier af vort århundrede, var der år 1900 for eksempel kun en kvindelig mormon i Refs-Hassing Herreder, ja, slet ingen 1913-1918. Der har sandsynligvis været nogle både her og i de øvrige thyske herreder. Præsteindberetninger er ikke en helt nøjagtig kilde. Desværre er mormonernes egen medlemsstatistik ikke tilgængelig⁵).

Også *baptisterne* kom tidligt til Thy. 1851 holdt Aalborg-menighedens forstander O. N. Føltved tre forsamlinger i Thisted. I juli 1852 fik Thy og Mors besøg af prædikanten Chr. Westerbye. Det er uvist, om deres virksomhed på egnen gav resultat. Der berettes intet om besøg i de følgende år, og folketællingslisten 1860 rummer ingen baptister. De første vakte skal først være blevet døbt i sidste halvdel af 1860'erne.

I årene 1866-1868 udstrakte Jetsmark-menigheden, hvorunder området hørte, sin virksomhed til Thy og især Thyholm. "Banebryderen" skal have været en svensker "Ekman" og en af Jetsmark-menighedens egne "brødre". De fandt dog ingen videre indgang og indstillede snart arbejdet. Endnu 1870 var der ifølge folketællingslisten kun 11 baptister i Thy. I de følgende år fik missionsarbejdet mere vind i sejlene. De baptistiske beretninger fra 1870'erne er alle optimistiske, og egnen blev da også fremover en af den danske baptisms bedste arbejdsområder. Flere missionærer besøgte inden længe sognene. Jetsmark-forstanderen Eskild Jensen gjorde flere missionsrejser til Midtthy og Thyholm, hvor også "brødrene" P. Sønder og Søren Hansen virkede. Den sidstnævnte beretter i et samtidigt brev, trykt marts 1874, om sit arbejde på Thisted-egnen: i syv-otte uger har han opholdt sig nord og øst, men mest syd for Thisted, hvor der blev vakt "ikke så lidet åndeligt røre". På "hele landet" syd for Thisted fandtes kun en baptist, men ikke så få som "er omvendt til Herren og mange søgende sjæle". Han og P. Sønder fik station hos nogle nyvakte i Skyum fra december 1873. I april 1874 fandtes der på Thisted-egnen - "rigtignok noget adspredte" - 14 baptister. Det følgende år døbte den københavnske menigheds forstander M. Larsen syv personer. På fire uger holdt han på egnen ikke mindre end 28 forsamlinger, hvoraf den sidste besøgte af henvend 150 mennesker. Samme år missionerede også Jens Larsen fra Brandsmark i Thy.

I 1877 glædede man sig over, at Jetsmark-menigheden havde kunnet optage 26 ved dåb. "På Thyland, hvor 10 af de angivne medlemmer hører hjemme, har vor gamle

⁴ Vækkelsesernes Frembrud bd. IV 1967, 24ff, 144ff; V 1970, 43, 51f, 231ff, 323ff, VI 1962. indl., 137ff, 187.

⁵ Skandinaviens Stjerne 23. årg. 140; 26. årg. 11 og 74 (morm.). - Folketællingslisterne omtalt her og i det flg. lindes i Rigsarkivet, København. - Jegindø's kirkebøger i Landsarkivet for Nørrejylland (LAN) i Viborg, C 126 og 127. - Se endvidere Thybo a.s. I. 60, P. Madsen: 80 år på Jegindø, 1973, og præsteindberetninger i Dansk Kirketidende 1900ff (i forbindelse med præstekifte i sognene).

broder Lars Hovgaard virket stadig i det sidste år, og desuden rejser også en og anden broder fra menigheden derop en gang imellem. Fem medlemmer bor på Thyholm". Udover de tilrejsende optrådte også møller Anders Jørgensen fra Thyholm som forsamlingsleder. Han kom fra århundredets slutning til at spille en ledende rolle indenfor den thyske og danske baptisme.

Efterhånden som kredsen voksede, opstod naturligt ønsket om at danne en selvstændig menighed. Dette realiseredes ved et møde i Lyngs 6.juli 1891. Som bestyrelse for de 54 medlemmer valgtes Anders Jørgensen og M. Krabbe. Den førstnævnte blev 1893 menighedens første forstander og det følgende år ordineret ved håndspålæggelse.

1890'erne kendetegnedes af fremgang. Virksomheden udstraktes til nye landsbyer i Thy. Der blev vundet en del nye medlemmer, navnlig på Thyholm. 1896 døbttes således fire og året efter 9-10 unge. Ifølge Thybo gjorde baptisterne indhug i de folkekirkelige vækkelseskrede. Baptisternes egen statistik anfører 55 nydøbte og 63 tilrejsende i 1890'erne og 37 døbtte og 32 tilrejsende i perioden 1900-13, ialt 187. Medlemstallet var i 1913 dog kun 93, da flere var døde eller rejst bort.

Der holdtes i denne fremgangstid en lang række gudstjenester, missionsuger og bønne- og søndagsskolemøder. Søndagsskolearbejdet startede kort efter 1891. På Thyholm samledes børn i nogle år til privat hverdagsskole. Denne afløstes senere af søndagsskole i hjemmene. Der oprettedes "skoler" i Sennels og Hundborg. I alt skal mere end 100 børn årligt før 1900 være blevet undervist i de baptistiske søndagsskoler. 1894 besøgte de af ikke mindre end 115 børn mod kun 60 et årti senere.

Den almindelige mødevirksomhed samlede navnlig mange mennesker i Skyum og Hørdum. Man havde i denne periode vanskeligt ved at leje egnede lokaler. I Hurup mødtes man i en sal, der tilhørte den stedlige bager. I Hørdum og omegn samledes man i nogle år i blandt andet ikke-baptistiske hjem. Med tiden fik man eget forsamlingshus i Skyum og 1909 og 1912 missionshuse i henholdsvis Sundby (Stagstrup) og Thisted.

Baptistmenigheden fungerer stadig og har i tidsrummet 1891-1963 ialt døbt 244 personer og haft en samlet tilgang på 471. Afgangen har i samme tidsrum været på 402, hvilket giver 69 medlemmer pr. 31.12.1963. Dette tal har ikke ændret sig meget siden. I 1979 havde menigheden 73 medlemmer, der samles til gudstjeneste, møder og sommerlejr, og som tager del i blandt andet kvinde-, juniorkreds- og ungdomsforeningsarbejde. Den første ungdomsforening stiftedes i Thisted 1918 med 23 medlemmer. Tallet øgedes til 59 i 1930, hvorefter det faldt til ca. 40 i 1941. I 1966 var 10 af menighedens 76 medlemmer over 70 år, 30 mellem 50 og 70, 14 mellem 30 og 50 og 22 under 30. Thyholm, der i begyndelsen var det centrale område, gled efter 1910 i baggrunden og skal omkring 1941 have været uden baptister. Missionen rykkede fra århundredets begyndelse længere nordpå. Der blev dog holdt møder i Ydby, Bedsted, Villerslev, Hørdum, Stagstrup og Sjørring sogne. Øst for Thisted var der fast mission i Sennels og mod nord i Hillerslev og Vester Vandet. I efterkrigstiden har der udenfor Thisted været større eller mindre aktivitet i Sundby (Mors), Nørre Vorupør, Hanstholm, Hørdum, Villerslev, Vester Vandet,

Stagstrup, Sjørring, Sennels og Hillerslev. Visse steder er arbejdet dog gået mere eller mindre i stå⁶).

Udover mormoner og baptister gjorde også *N. P. Grunnets Evangelisk-lutherske frimenighed* sig i 1850'erne gældende i Thy. Menigheden fik en aflægger i Thisted amt med ordineret forstander allerede 1857. I 1860'erne udvidede den yderliggående lægprædikant *M. A. Sommer* sin frie missionsvirksomhed til også at omfatte Thy og Mors. Ved folketællingen 1870 optræder ingen af disse - i hvert fald ikke direkte. Listen omfatter ved siden af de tidligere omtalte 42 mormoner og 11 baptister 16 *katolikker to jøder*, to af "forskellige kristne sekter" og to "uden positiv religion". Der har sandsynligvis været tale om andre. Man må i denne sammenhæng huske på, at folketællingslisterne er en usikker historisk kilde. Mange undlod for eksempel at bekende kulør⁷).

I de følgende årtier kom andre religiøse grupper med. Således arbejdede *Luthersk Missionsforenings* missionærer fra 1877 i Vendsyssel. Thy synes først at være blevet inddraget nogle år senere. Missionær P. Kofoed berejste fra 1874 Jylland. I november 1881 var han i Han Herred. "I disse fremmede egne og under disse fremmede forhold bliver det i det hele noget mere tungt, trykkende og ængsteligt end almindelig". I første halvdel af november 1882 var han blandt andet i Thy, "hvor jeg ikke tidligere har været, der fandt jeg tegn til et mere dybtgående Guds værk, ja, som det synes, virkelig levende Guds børn, hvilket er en ganske glædelig sjældenhed deroppe nord for fjorden". Kofoed sigter sandsynligvis hermed til en lille flok "alvorligt vakte mennesker", der havde forladt folkekirken og som gennem læsning og missionærbesøg blev vundet for Missionsforeningen. Siden "åbnedes flere døre", og der blev holdt en del møder forskellige steder i Thy. Nogen større tilslutning fik dog hverken Luthersk Missionsforening eller *Evangelisk Luthersk Missionsforening*, der udskiltes fra den første i 1891. I 1943 omtales resultaterne i Thy som små: "Er der endnu enkelte ældre tilbage, som mindes Luthersk Missionsforening, holder bladene og læser Rosenius' skrifter, er det det hele"⁸).

I 1880'erne hjemstøgte også "svenskerne" Thy. Hermed sigtes til forløberne for *Det danske Missionsforbund*, *Frimissionen* også kaldet. Til disse hørte M. A. Sommer, hvis "sommerianere" i flere tilfælde sluttede sig til Missionsforbundet. Vigtigere var dog svenskeren Frederik Fransson, der var en typisk eksponent for datidens amerikansk inspirerede vækkelsesreligiøsitet. Han blev 1885 udvist af landet, men havde forinden samlet en kreds af medarbejdere, der i den følgende tid berejste Danmark. En missionær Hoppe fra København, der tilhørte "det

⁶ Stat. Tab. 3.R. 18. Bd. XXXIV: Den danske Evangelist 1868, 107; 1874, 136; 1875. 138. Henry Petersen: Baptistforstander O. N. Føltveds 1. og 2. Dagbog, i Kirkehist. Samlinger 1977; Ove Jensen (red.): Brovst; Jetsmark Bapsistmenighed, 1959(?); Thylands Baptistmenighed 1891-1941, 1941; Thylands Baptistmenighed 1941-1966 (ved Krabbe, Møller og Andersen); Jetsmark Baptistmenighed 1856-1931, 1931; Det danske Baptistsamfunds Statistik 1839-1964.

⁷ En Røst i Ørken. 1858, 12; Emil Larsen: Mogens Abraham Sommer, 1969.

⁸ Luthersk Missionsforening gennem 75 Aar, 1943; Luthersk Missionsforening 1868-1918, 1922 (især side 150ff); Johs. Kofoed (red.): Mindeskrift for Evangelisk luthersk Missionsforenings Virksomhed i Jylland 1891-1941, 1941; Frode Thorngreen (red.): På Ordets grund. Luthersk Missionsforening 1868-1968.

amerikanske brodersamfund" (en baptistisk gruppe), hvis "vennekreds" omfattede enkelte på Thistedegnen, blev bekendt med Fransson og hans norske medhjælper frk. Cathrine Juell. Den sidstnævnte besøgte efter Franssons udvisning på Hoppes opfordring "vennerne" i Thisted og omegn, hvor hun holdt nogle småmøder. Tilstrømningen voksede snart, men samtidig brød stormen løs. Indremissionæren og præsten i Thisted forenede sig til kamp mod den frie lægmandsvækkelses "vildfarelser", godt hjulpet af V. Beeks udfald i Indre Missions Tidende mod "hunpræsten frk. Juell" og den nye "fabrikskristendom". Resultatet blev, at kun få IM-folk fastholdt forbindelsen til det frie missionsarbejde. I Thy var det "mest verden og nogle få frikirkelige venner og baptister", der vovede at deltage i frk. Juells møder.

Snart dukkede andre missionærer op: svenskeren "Petersen" fra Värmland og finnen Johanson, der blandt andet vandt en del tilhængere i Vilsund. Også svenskeren C. W. Gillén indfandt sig. Under hans ophold i Thisted opstod der en ikke ringe vækkelse. Møderne begyndte i en primitiv sal - Kiils sal - men man måtte snart leje en større og bedre. Gillén skal have været kendt af hvert menneske i byen. Når drengene så den granvoksne svensker, sang de: "Gillén er kommen, Gillén er kommen. Han har den Helligånd i lommen".

I oktober 1885 stiftedes i Thisted den første frimissionsforening udenfor København. Den skal fra først af have omfattet henved 30 medlemmer: "folk fra alle lejre, en baptist, en *kvæker*, nogle af Sommers venner og den største part fra kirkens og Indre Missions side og nogle venner af den lutherske mission". Var man blot "et levende Guds barn", kunne man optages. Efter Gillén dukkede nye missionærer op: F. Johanson, K. A. Ringvall, S. J. Bielstein, J. V. Eklund, J. C. Andersen, S. K. Nielsen, A. Overgaard med flere. Forsamlingerne fik tillige besøg af prædikanter fra Brodersamfundet, baptisterne og Luthersk Missionsforening. Skønt de fleste IM-folk skræmtes bort, var der enkelte, som sluttede op om møderne. Blandt disse var fiskehandler Jens Jensen-Maar (f. 1856), der snart blev Thisted-menighedens leder. Det varede dog kun kort, idet han 1886 solgte sin forretning og blev rejseprædikant. Da de frie menigheder i 1888 sammensluttedes til Det danske Missionsforbund, var han en af initiativtagerne, og han blev til sin død 1932 forbundets ubestridte høvding.

Afdelingen i Thy eksisterer stadig og består af to menigheder med to missionshuse i Thisted og Hørdum. Tilsammen omfattede de kort efter anden verdenskrig henved 75 medlemmer. Menigheden i Thisted har aldrig været stor, men har dog i årenes løb samlet en trofast flok. Den har steds været knyttet nøje sammen med arbejdet i Sydthy. Menigheden i Hørdum, der stiftedes 1908 og fra 1920 til 1955 var sammensluttet med Thisted-menigheden, dækker et stort område. En stor del af medlemmerne bor i Hørdum og nærmestliggende landsbyer, men også i Hurup, Heltborg, Ydby, Helligsø og Bedsted er der tilhængere, ja, endog i Krik ved Aggertangen. Thyland-afdelingen har gennem årene haft nær kontakt med menighederne på Mors og i Han Herred. Det sidste område har siden 1890'erne været et af forbundets centre med modermenigheden i Skovsgård (stiftet 1894) og dattermenighederne i Brovst og Øland (stiftet 1942). Alle de nævnte menigheder har gennem årene oplevet op- og

nedadgående bevægelser i forsamlingslivet. De har alle genvordigheder og vanskeligheder til trods samlet mange til missionshus- og teltmøder og til børne-, ungdoms- og spejderarbejde. Hvor mange medlemmer, forbundet i dag omfatter, er vanskeligt at sige. Karakteristisk for Det danske Missionsforbund er et betydeligt antal "frie venner", det vil sige folk, der deltager i gudstjenester og andet uden at stå som indskrevne medlemmer. Skønsmæssigt udgør de "frie venner" ca. en tredjedel af antallet af egentlige medlemmer⁹).

Udover de nævnte frikirker og sekter vides også *irvingianerne*, *adventisterne*, *Jehovas Vidner* med flere at have virket i Thy, men kendskabet til deres virksomhed er yderst begrænset. Præsteindberetninger fra begyndelsen af dette århundrede aftegner spredt "sektbevægelse" i Hundborg-Hillerslev Herreder. Det samme gælder Refs-Hassing Herreder, hvor der da fandtes baptister i Vestervig, Nørhå, Harring, Stagstrup, Skyum og i øvrigt ubetydelig eller forsvindende sektaktivitet. Tilsvarende indberetninger i Kirkelig Håndbog fra 1922 til 50'ernes slutning anfører kun en baptist og en Jehovas Vidner-familie under Hillerslev, lidt sektbevægelse i Thisted, adventister i Ydby og "en del" sektbevægelse i Hassing Herred.

Disse oplysninger kan suppleres med andre om Refs-Hassing Herreder i Aalborg Bispearkiv. År 1900 fandtes der en baptist- eller frimissionskvinde på Jegindø. I de øvrige sogne havde baptismen samme år tilslutning fra 23 familier og 13 enlige. Tre familier og seks enlige tilhørte den "amerikanske brødremenighed" fem familier Frimissionen, tre familier og fire enlige adventisterne, to familier Luthersk Missionsforening, syv familier irvingianere, en familie den romersk-katolske kirke, en kvinde mormonerne og 20 personer en "frimenighed" (formentlig en grundtvigsk). De samme frikirker og sekter - med undtagelse af mormonerne - findes også i indberetninger fra 1915-1918, med *pinsevækkelsen* som den eneste nye (1916). I Refs Herred var 1918 især Vestervig-Agger berørt med ca. 40 personer, der hørte til henholdsvis Luthersk Missionsforening, irvingianerne, baptisterne og en grundtvigsk valgmenighed. I Hurup hørte to familier og to enlige til adventisterne, i Helligsø-Gettrup en person til Frimissionen. Endvidere hørte tre familier i Boddum-Ydby til adventisterne. I Hassing Herred regnedes en del familier i Harring-Stagstrup til baptisterne. I Snedsted fandtes 2 baptistiske familier og i Hvidbjerg-Ørum seks Frimissions-familier.

Endelig hørte ca. 50 personer i Skyum-Hørdum til enten baptisterne, Frimission eller en grundtvigsk frimenighed¹⁰).

Der er ingen tvivl om, at præsterne i deres indberetninger ofte underdriver eller bevidst forbigår de få vakte i deres sogne, der stod uden for den folkekirkelige fold, hvis de da overhovedet gad gå deres virksomhed efter i sømmene. Antallet og omfanget af den frikirkelige og sekteriske aktivitet er større end tallene ovenfor lader

⁹ Det danske Missionsforbund gennem 50 Aar, 1888-1938, 1938; H. Rasmussen: En dansk vækkelsesbevægelse. Det danske Missionsforbund 1888-1963, 1963.

¹⁰ Præsteindberetninger i Dansk Kirketidende 1896ff og i Aalborg Bispearkiv, LAN. Viborg: Indberetninger om kirkelige forhold 1900-1932 (CI -979).

formode. Eksempelvis er der slet ingen omtale af *Frelsens Hær*, der i 1890 fik ”station” i Thisted. En tilbundsgående undersøgelse af frikirkerne og sekternes historie vil kunne bringe meget nyt for dagen.

De kirkelige retninger

Som i andre egne af landet var det også i Thy de to store folkekirkelige retninger, IM og grundtvigianisme, der klart kom til at dominere billedet. Ingen af de nævnte frikirker og sekter formåede på nogen måde at gøre dem rangen stridig.

Grundtvigianismen bredte sig fra Mors til Thy, hvor den fremmedes af en række dygtige præster og lægfolk. Bevægelsen fik tilslutning af større eller mindre kredse, familier og enkeltpersoner, der gjorde sig gældende i tilknytning til de fri- og valgmenigheder, der dannedes på Mors, i Klim, Thorsted og Hundborg. Grundtvigianerne udfoldede tillige stor aktivitet gennem fri-, høj- og ungdomsskoler og foredrags- og ungdomsforeninger med videre. Alt dette rummer stof nok til en selvstændig artikel eller afhandling. Det er ikke her muligt at nå hele kompasset rundt. Jeg vil i det følgende koncentrere mig om IM og herunder langt overvejende om missionssamfundet på Jegindø, hvis historie det er muligt at beskrive ret nøje ved hjælp af en række trykte og utrykte kilder, især ”samfundsrådet”s protokoller. Parallelle undersøgelser og studier vil kunne laves på andre af landsdelens sogne.

Det er vanskeligt at sige, hvornår IM helt præcist begyndte sin thyske virksomhed. Skal man tro *Indre Missions Tidende* (IMT) viste ingen pastorater eller byer interesse for foreningens arbejde 1854-1864. Thisted amt dukker op i bladet første gang 1865, hvor en enkelt præst nævnes som bidragsyder. Ifølge IMT har ellers ingen fra Thy bidraget med gaver før 1870, da til gengæld Thyholm og tre fire andre lokaliteter figurerer på indsamlingslisterne. L. Blauenfeldt anfører i sin bog om IM's historie, at landsforeningen i 1869 inddrog en række nye egne, herunder Thy. Rejseprædikanten, pastor Jeansson, besøgte 1871 området. Han indfandt sig igen 1873, denne gang sammen med V. Beck i forbindelse med IM's halvårsmøde i Thisted. Flere missionærer, navnlig J. Dahlstrøm, A. Stubkjær, J. Enggrob, P. Madsen, Jesper Nielsen, P. Kr. Poulsen og P. Kristensen, berejste i de følgende årtier egnen. 1. juli 1872 indsamlede Stubkjær penge til IM ved forsamlinger i Odby, Vestervig og Thisted og holdt desuden møder i Lyngs, Hvidbjerg og Vestervig senere på året. Særlig betydning fik Jesper Nielsen, der 1876-84 boede i Lyngs, derefter til sin død 1896 i Hvidbjerg, men hvis virksomhedsområde strakte sig ud over hele Thy og V. Han Herred. Mange blev vakt gennem hans arbejde fra 1873 og fremefter. Det skyldes blandt andet ham, at mange, såvel gamle som nye, sogne efter 1873 figurerer i IMT med møder og bidrag. 1877 besøgte således hans forsamlinger på Thyholm af en ”vidunderlig mængde mennesker”. Den unavngivne missionær, der i Jørgen Falk Rønnes erindringer fra Thyholm er med til at fremkalde en kraftig vækkelse i Søndbjerg-Odby i 1870'erne, kan meget vel have været ham. Ifølge Rønne var vækkelsen den ”første” på Thyholm, der gennem et vældigt ”åndeligt forår” forvandlede fra ”en gammeldags, tør, snusfornuftig og

egenretfærdig egn til et sted, hvor med ét alle kilder sprang”.

Jørgen Falk Rønne kan have ret i, at drengårenes vækkelse (han fødtes 1865) for alvor gjorde IM gældende på ”Holmen”, men helt nye var de missionske ”kendsgerninger” ikke. Missionæren kunne knytte til ved det røre, Rønnes faders forgænger som sognepræst i Søndbjerg havde fremkaldt (se nedenfor). Det er i denne sammenhæng værd at slå fast, at vækkelse kan være så meget. Ordet kan bruges om enkeltpersoners mentale opvågning, i kraft af hvilken den nyvakte ser sit liv i en ny sammenhæng. Den nyomvendte kvinde eller mand vil naturligt søge kontakt med ligesindede og holde sig til eventuelle ”troende” præster. Med tiden kan vækkelsen tage form af større eller mindre kredse af omvendte i et pastorat eller på tværs af sognegrænserne. Men vækkelse kan også bryde igennem hos mange på én gang i tilknytning til lægprædikanters og præsters virksomhed. De fleste vækkelsesbeskrivelser skøres ofte af upræcise eller manglende tidsangivelser for vækkelsens start. Det kan bero på forfatterens højest forskellige informationsniveau, men tillige skyldes, at nogle lader vækkelsen begynde med de første omvendelser og møder, i modsætning til andre, for hvem et mere omfattende religiøst røre er startskuddet.

Blauenfeldt og Thybo er et godt eksempel på denne forskel. Medens Blauenfeldt lader den missionske vækkelse starte 1869-1870 da adskillige sogne blev inddraget, hævder Thybo, at det første vækkelsesmøde fandt sted omkring 1864 med deltagelse af folk fra egnen og Hardsyssel. I 1865 og 1866 ankom flere tilrejsende lægprædikanter, blandt andet Iver Viftrup, Kr. Grønbæk og A. Stubkjær. Den sidstnævnte skal 1866 have holdt forsamling i blandt andet Odby Skole. I slutningen af 60'erne dukkede så de første vakte op i Hvidbjerg-Lyngs pastorat. Samtidig (1868) startede en lille højskole i Villerup, Vestervig sogn. Forstanderen, seminarist Klausen, var grundtvigianer, men gjorde indtil højskolens lukning 1877 stedet til midtpunkt for vakte i miles omkreds. Her kom missionærerne, og mange blev opvakt. Snart begyndte man flere steder at samle sig i små kredse. Også andre sogne end de nævnte berørtes af den nye vækkelse i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne. Skal man tro Thybo, tog vækkelsen først egentlig fart i løbet af 70'erne og 80'erne. Heri stemmer han således overens med Blauenfeldts fremstilling. Det kan tilføjes, at antallet af bidrag fra Thyholm på IMT's lister øgedes fra 1875 og fremefter.¹¹⁾

Hvad enten man lader IM-arbejdet begynde 1864-1866 eller 1869-1870, så er det mærkeligt, at der intet vidnesbyrd foreligger om vakte i 1850'erne og begyndelsen af 60'erne. Såvel Mors som egnene syd for Limfjorden - Salling og Hardsyssel - var fra 1830'erne hjemsted for adskillige vakte kredse, der var kendt for deres aktivitetstrang på missionsiver. Til- og afgangslister i blandt andet Jegindø Præstekalds kirkebøger viser, at der var forbindelseslinjer til de søndenfjordske egne, hvor

¹¹ *Indre Missions Tidende* 1865, 1870, 1872, 1874f, 1878, 1880, 1885, 1887; Thybo I, 10ff. 28ff, 60ff. m.fl. steder; L. Blauenfeldt: *Den indre Missions Historie*, København 1922, 122, 130, 142 mfl. steder; Anders Stubkjær: *Nogle Oplevelser*, 1966 udg., 181ff; Jørgen Falk Rønne: *I Sol og Blæst*, København 1936.

vækkelsen fik ny kraft i 1850'erne og 60'erne. Tilsvarende forbindelseslinjer kan trækkes til Thyholm, det øvrige Thy og Mors både da og siden, hvor tilrejsende har tilført nyt blod. Man kan også i denne sammenhæng pege på den lange række af fiskere fra Harboøre, der gennem årtierne har bosat sig ved Limfjorden. Selv til Norge har der været kontakt, uden at man ved meget derom¹²).

Den kendsgerning, at kilderne - få som de er - intet siger om direkte forbindelseslinjer af religiøs art i folkekirkens første levetid, betyder nødvendigvis ikke, at sådanne ikke har eksisteret. Kontakter har der været, mellem arbejdsgivere og tjenestefolk, enkeltpersoner og familier. Arbejde, forlovelse og ægteskab har altid medvirket til at skabe sociale kontakter på tværs af sognegrænserne og på mange egne tillige været en indgangsdør for vækkelse. Det sidste gælder formodentlig også for Thy i perioden før 1870. Enkeltpersoner kan her meget vel have haft kontakt med de kendte kredse mod syd, men hvor der kun har været tale om enkeltpersoner og ikke om vækkelseskredse, er det vanskeligt - for ikke at sige umuligt - at bedømme deres religiøse liv.

Tilfældet Jegindø viser klart, at det ikke går an ukritisk at overtage de gængse "historiske" beretninger. Ifølge de hævdede "hjemmelmænd" nåede vækkelsen først til øen 1874, da en fastelavnsprediken af sognepresten, Søren Poulsen, skabte epoke. Før Poulsens ankomst til øen, hævdes beboerne først og fremmest at have været kendt som svire- og slagsbrødre. Var der ballade, hed det stedse: det er naturligvis Jegindøfolkene.

Nu skal man altid være varsom med slige generelle skudsmål, især hvor en ny vækkelse gør det tillokkende at male tiden før omvendelsen med de mørkeste farver. Og selv om mange kan have været afhængige af flasken og slæet til Søren og Peter - hvad der ikke var ualmindeligt dengang, Danmark havde som bekendt i århundredets slutning det største brændevinsforbrug i Europa pr. indbygger - så må der have været mange undtagelser i den hårdtarbejdende og ofte fattige befolkning. Hvor vækkelse skriver historie, bliver en lille fjer let til mange. Det sete afhænger nu engang af øjnene, der ser.

Meget tyder på, at de første vakte dukkede op før 1874. Sammenholder man A. Stubkjærs erindringer med Thybos skildring, resulterede et møde under Stubkjærs ledelse i Odby i livlig aktivitet, så der deraf udgik en "mægtig livsstrøm" både til Jegindø, Hvidbjerg og Lyngs. Der opvakte et stort antal, ikke alene blandt småfolk, men også blandt velhavende gårdfolk. Thybo placerer mødet i 1866 og anfører, at de vakte fra Hardsyssel, Jegindø, Hvidbjerg og Lyngs, ja langt oppe fra i Thy kom dragende for at høre vækkelsespræsten i Søndbjerg-Odby, G. M. Q. Christophersen, der var sogneprest på stedet 1859-1872. Hvorvidt de vakte også søgte til pastor M. J. Mathiesen på Jegindø (1859-1873), hører man intet om. Her satte efterfølgeren, Poulsen, ganske sin forgænger i skyggen, men det er måske værd at bemærke, at Mathiesen efter sin bortrejse til Sjælland 1873 i sit nye kald fik ord for at være en ven af gudelige forsamlinger og IM, hvis kolportører var gæster i præstegården hos "den inderlig fromme mand med det kærlige sind"¹³).

I folks erindring var det Poulsen, der startede i det mindste den egentlige vækkelse. Han var som student blevet grebet af Københavns IM's stifter, Rud. Frimodt. Ifølge Poulsens søn var befolkningen ved faderens ankomst til Jegindø 1873 meget forlystelsessyg og drikfældig. Drikkeriet førte til forsømmelse af arbejde med fattigdom til følge. Fastelavns mandag var det skik at afholde bal og drikkegilde, hvilket foranledigede den nye præst til dagen før at holde en snertende prædiken om svælget mellem Jesu dåbsdag og fandens fødselsdag, som mandagsgildet fejrede. Nogle familier blev grebet af præstens ord og mødtes samme aften hos familien Ernst eller Kl. Sørensen. Præsten blev hentet, og mødet skabte efter sigende så stor glæde, at man fremover vedblev at mødes søndag efter søndag. Der skal til det andet møde have indfundet sig så mange, at det blev nødvendigt at låne skamler og bænke fra nabohusene.

Udover de nævnte hørte også fiskerfamilien Jens Pedersen Noer til de første vakte. Disse stod i forbindelse med ligesindede i andre sogne, der iblandt skomager Laust Jørgensen, der fra 1870 deltog i møder i Odby og blev "endelig" vakt ved en forsamling hos Enevold Nielsens i Hvidbjerg 1874, samme år som han dukkede op som bidragyder i IMT. I 1878 flyttede han til Jegindø, hvis vakte han kendte godt fra bl.a. de regelmæssige besøg, han og mange andre aflagde i Jegindø Kirke, når Poulsen prædikede¹⁴).

Hvor stor, den vakte kreds på øen var ved Poulsens tidlige død 1878, vides ikke. Også den nye præst, F. N. Mejer, der blev på øen til 1885, stillede sig på vækkelsens side. Han var stærkt præget af IM og skal have hørt til den gamle skole. Han blev kendt over det ganske land takket være sine meddelelser om opbyggelige, digtede eller videnskabelige hændelser, der gennem 21 år fandt vej til blandt andet IMT's spalter (ca. 800). Han var desuden en flittig bidragyder til forskellige aviser, blade og tidsskrifter¹⁵).

I slutningen af 1880'erne var den vakte kreds vokset så meget, at det gav mening at bygge eget missionshus. Bygningen stod færdig 1888. Grunden blev skænket af Anders Jensen Drejer, og det meste af arbejdet udførtes af frivillige. Det færdige missionshus havde da også kun kostet 3.000 kr. Huset blev siden (1915) udvidet med en mindre sal samt en have til udendørs møder, bazarer og lignende.

De ledende skikkelser i "samfundet" var fra begyndelsen af 1880-erne Niels Anders Nielsen, Jens Pedersen Noer og Laust Jørgensen. De to sidste, der blev kendt viden om som "træskoprædikanterne", virkede blandt andet i den søndagsskole, der 1880 påbegyndtes hos gårdejer Mads Vrist, og som Laust Jørgensen ledede til sin død. Jens Pedersen Noer var i mange år fast søndagstaler i missionshuset, hvor han oplæste en prædiken af Carl Moe eller Vilh. Beck og sluttede af med personlig vidnesbyrd og bøn. Sammen med Laust Jørgensen bar han i en årrække arbejdet i missionshuset, der i øvrigt i 40 år bestyredes af Jørgensen¹⁶).

Præste- og Sognehistorie V. 1959, 725 (se også under Gørlev, Roskilde Stift).

¹⁴ Nedergaard V, 725-29: P. Madsen 1973; Thybo I, 51ff.

¹⁵ Nedergaard V, 726 (se også under Kerteminde, Fyns Stift).

¹⁶ P. Madsen; Thybo I, 53f.

¹² Kirkebøger i præstegården på Jegindø.

¹³ A. Stubkjær a.s., 181f; Thybo I, 11ff. P. Holt: Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark, 1961ff, 490f; P. Nedergaard: En dansk

Da missionshuset indviedes, havde pastor Mejer for længst forladt øen. Han efterfulgtes 1885 af *Johannes Bloch*, der efter sigende skal have været en fin og nobel mand, en stor havedyrker og noget af en aristokrat. Han var grundtvigsk indstillet som sin fader, den kendte fynske vækkelsespræst, J. V. Bloch, der havde nær kontakt med de koldske høj- og friskoler. Det berettes om en Jegindøpræst, at han ved et møde på øen i 1880'erne, hvor en missionær talte, tog ordet og gik i brechen for den kendte grundtvigske tanke om "omvendelse efter døden". Der blev øjeblikkelig stor uro, idet missionsfolk tog kraftigt til genmæle. Bølgerne gik højt, ja, en kvinde blev syg og måtte bæres ud. Og det hele endte med, at sognefogeden måtte opløse mødet. Præsten, der beskrives som en gemytlig mand med et letbevægeligt sind, blev dog senere forsonet med missionsfolkene. Der kan ikke være tvivl om, at præsten er Bloch, men skønt han forligte sig med IM, blev han dog aldrig dens præst¹⁷).

Det gjorde derimod efterfølgeren, P. C. Jensen, der fik syv frugtbare år på øen fra 1889 til 1896. Om hans præstetid i Vendsyssel 1896-1930 fortælles, at han var en afgjort IM's mand, hvis forkyndelse appellerede mere til viljen end til følelserne. Han trak skellet mellem vakte og vantro så skarpt op, at adskillige familier løste sognebånd til en grundtvigsk præst. Han blev fører for IM i Sydvestvendsyssel, medlem af IM's hovedbestyrelse og var - siger rygter - en sand vækkelsespræst og organisator. Af mange blev han regnet for en uforsonlig modstander af andres synspunkter. Karakteristikken passer uden tvivl også på hans tid på Jegindø, hvis vakte i ham fik en præst, som de kunne sympatisere med. De skal da også have forstået "i broderkærlighed og på åndelig vis at hjælpe ham til rette og støtte ham i arbejdet"¹⁸).

Kort før hans bortrejse 1896 opstod der på øen - som så mange andre steder i Jylland omkring 1894-1895 - ny vækkelse, der blev hjulpet godt på vej af Jensen og navnlig hans efterfølger i embedet, *Axel M. Møller*. Denne havde som ung kandidat mødt det stærke vækkelsesliv i Vendsyssel og var blevet en afgjort ven af IM. På Jegindø fandt han 1896 et stort missionssamfund, hvis støtte han blev med det resultat, at "samfundet" fik ny fremgang, og kirkegangen blomstrede i de 10 år, han opholdt sig på øen. Han mindes som en tætsluttet skikkelse og en yderst målbevidst personlighed, der ikke så på sit eget spejlbillede, men "på ægte luthersk vis forkyndte Guds ord". Da embedet blev opslået ledigt 1895, dukkede følgende beskrivelse op i Dansk Kirketidende: "Stærk missionsbevægelse i nær tilknytning til kirken, særdeles god kirkegang og missionshus. Plads for en troende præst med tilslutning til missionen. Ingen sekter, sognebåndsløsning ukendt, velvillig befolkning". Det var lige et embede efter Møllers hoved. I hans præstetid befæstede IM i den grad sin position på øen, at en tilsvarende beskrivelse fra 1906 - som de fleste af senere dato - kunne fastslå, at på Jegindø er "livet" så godt som udelukkende præget af IM i religiøs og kirkelig henseende¹⁹).

Arbejdet udvidedes i årene umiddelbart før og efter 1900. I 1899 stiftedes KFUM, efterfulgt af Blå Kors og KFUK i 1907 og 1908. Den alt afgørende begivenhed i "samfundet" i Møllers tid var dog en ny vækkelse omkring 1905-1906 og især oprettelsen af "samfundsrådet". I februar 1902 foreslog sognepræsten dannelse af et såkaldt "frivilligt menighedsråd" for Jegindø, og allerede den 19. marts kunne man ved skriftlig afstemning vælge et råd betitlet: "Bestyrelse for den Indre Missions Kredsforening på Jegindø". Alle kredsforeningens mænd og kvinder var valgbare. Der blev ved det første valg afgivet ialt 36 stemmesedler og valgt følgende bestyrelse: pastor Møller (formand), Laust Jørgensen, fiskerne Jens Pedersen Noer, Peder Jensen Klausen og Ole Tuborg Laursen (Kyndi), husmand og detailhandler Niels Petersen Nielsen, samt post Lars Møller Larsen Trap, ialt syv medlemmer. Der udover fik Søren Madsen Sørensen (Søren Vrist) 15, Anders Jensen Drejer, Mads Sørensen Vrist og Peder Pedersen hver otte stemmer. Resten af de afgivne stemmer var spredt, og navnene er ukendte²⁰).

Det nyvalgte råd drøftede på sit første møde, hvori formanden for den gamle samfundsbestyrelse, Mads Vrist, og Hans Nikolaj Nieken deltog, spørgsmålet om bestyrelseslove. Man vedtog, at den gamle bestyrelse for missionshuset skulle bestå og Mads Vrist fortsat være kredsens kasserer. Ved samme lejlighed aftalte man - som så ofte senere - den følgende tids møder og deres program. Det nye råd blev det ledende og styrende organ, der lige siden har koordineret de mange aktiviteter, som gennem årene har præget missionssamfundet og et langt stykke det kirkelige liv på øen. Det arbejdede i starten for udvidet syge- og husbesøg, traktatuddeling, indsamlinger med mere. I efteråret 1902 stod ungdoms-, pige- og børnemøder, bedeuge og julefest på programmet.

Den 9. februar 1903 vedtog en generalforsamling en række love for rådet. Ifølge disse var rådet repræsentant for og leder af "samfundet". Det skulle bestå af syv medlemmer, og formanden, der valgtes for et år ad gangen, skulle lede de månedlige rådsmøder. Som landsforeningens bestyrelse skulle rådet være selvsupplerende. Hvis et rådsmedlems liv eller lære stødte an mod "samfundet", kunne rådet - dog med mindst fem stemmer - udskille vedkommende. Rådets opgave var at fremme arbejdet for Guds rige i sognet, herunder sørge for afholdelse af møder og forsamlinger, besøg hos gamle og unge, timelig hjælp til trængende i eller udenfor sognet og udøvelse af "samfundstugt". Beslutninger af almen interesse for samfundets medlemmer skulle bekendtgøres i missionshuset. Hvis ét eller flere - højst tre - samfundsmedlemmer ønskede at fremføre noget for rådet, kunne de få adgang efter forudgående anmeldelse²¹).

Ikke alle var tilfredse med de nye love. Der var navnlig uenighed om, hvorvidt bestyrelsen skulle være selvsupplerende eller vælges på demokratisk vis. Spørgsmålet skabte stor uro i lighed med, hvad der har været tilfældet indenfor landsforeningen lige til denne dag. Ved valget 1906 supplerede bestyrelsen sig med to nye medlemmer, men fire år senere blev rådet tvunget til at

¹⁷ Nedergaard V, 726; P. Madsen.

¹⁸ Thybo I, 53f. Nedergaard V. 726 (og under Horsens-Hammer); P. Madsen.

¹⁹ Nedergaard V, 726 (og under Thisted); Thybo I, 54; Dansk Kirketidende 1896, 142f; 1906, 191.

²⁰ Se til dette og det flg. Protokol for Jegindø Samfundsråd (beg. 9.4.1902): I. 9.4.1902-28.10.1912; II. 25.11.1912-29.1.1923; III. 26.2.1923-29.2.1932; IV. 29.3.1932-1963. Om valget se I, 19.3.1902.

²¹ Protokol I.

tage valgspørgsmålet op til fornyet drøftelse. Flere samfundsmedlemmer gav udtryk for, at de fandt det forkert, at rådet så at sige var valgt for livstid. Bestyrelsen erklærede sig villig til at træde tilbage og lade ”samfundet” foretage nyvalg, såfremt medlemmerne ønskede demokratisk fremgangsmåde. Resultatet blev, at rådet måtte trække sig tilbage. Den 17. august 1910 valgtes en ny bestyrelse ved almindeligt stemmeflertal. Der blev afgivet ialt 82 stemmesedler, og seks af de tidligere rådsmedlemmer genvalgte.

Det nye råd foreslog kort efter ”samfundet” at indoptage en ny bestemmelse i lovene, hvorefter der altid skulle vælges tre suppleanter og samfundsrådet afgå efter et år. Det blev i praksis til otte. I protokolreferatet er det oprindelige et-tal siden blev ændret til et ottetal. Det følgende valg fandt da også først sted 8 år senere i 1918, da der blev afgivet 78 stemmesedler og genvalgt fem med lærer Thomsen og Kl. Vester som nye medlemmer. 8 år senere i 1926 gik man atter til valg, og samme år blev det vedtaget, at rådets funktionsperiode for fremtiden skulle være på 4 år. Der blev ved valget afgivet 72 stemmesedler, seks blev genvalgt, og den nye sognepræst blev medlem.

Ved de efterfølgende 5 valg (1930, 1934, 1938, 1942 og 1945) blev der afleveret henholdsvis 72, 66, 42, 125(!) og 46 stemmesedler. I 1930 genvalgte seks, 1934 (da man gik over til fem bestyrelsespladser) fire, 1938 tre (to ønskede ikke genvalg), 1942 og 1945 fire. I efterkrigstiden til og med 1960 har der været 11 valg. I marts 1945 besluttede man at foretage valg hvert år, således at to medlemmer valgtes det ene år og tre det følgende, og således at valgperioden blev på to år. Dette praktiseredes fra 1945 til 1951, da rådet foreslog, at alle dets fem medlemmer skulle gå af 1952 og nyvalg gennemføres, nu for en 4-årig periode med delvis udskiftning hvert andet år. Der har i perioden 1902-1960 været afholdt i alt 21 del- og helvalg. De 92 pladser, der i dette tidsrum har været til disposition, har været besat af 31 personer, idet adskillige har været medlemmer i flere omgange, ja, nogle over en lang årrække. Til de 31 kan lægges antallet af suppleanter og andre navngivne, der har opnået stemmer ved valgene, men aldrig fik sæde i rådet. Det drejer sig om 34, hvorved det samlede tal kommer op på 65. Dette tal er lidt for lavt. Rådsprotokollerne anfører ikke i alle tilfælde navnene på suppleanter og andre. Gennemgående har der dog været tale om ringe udskiftning og mange gengangere.

Sammenligner man disse tal med antallet af stemmesedler, får man et indtryk af ”samfundet”s størrelse. Medlemstallet har været større end antallet af stemmesedler. Det store antal i 1942 (125) skyldes, at man da udsendte stemmesedler til alle de 177 personer, der bidrog til missionshusets drift, ialt 72 ægtepar og 33 enlige, herunder mange tjenestefolk. Det kan tilføjes, at rådets forhandlingsprotokoller i de første 40 år på den ene eller anden måde bringer omkring 100 navne i erindring²²).

Rådets og ”samfundet”s aktiviteter gennem årene har været mangfoldige. Man kan i vilkårlig rækkefølge nævne: søndags-, onsdags-, missions-, samtale-, samfunds-, bibel- og helliggørelsesmøder, sammenkomster for gamle, kvinder, piger, karle og børn, bede- og missionsuger, juletræsfester, grundlovs møder, Soldatens Dag, sygepleje, Blå Kors, KFUM og K, forældre aftener, udflugter til

”samfund” i Thy navnlig på Thyholm, på Venø, i Struer og på Mors og genbesøg af ”vennerne” blandt andet Arbejdernes Bibelkreds i Struer og Nykøbing, indsamlinger til religiøse og sociale formål, kredsarbejde, Unge Hjem, Kristelig lytterforening, vinterlejr, teltmission og meget andet. Hvor omfattende programmet kunne være, ses af en indberetning i Aalborg Bisparkiv fra 1932, hvor der holdtes 31 møder for unge mænd, 29 for unge kvinder, fire ungdomsmøder, syv ”festlige sammenkomster” for unge, 12 børnegudstjenester i kirken og 37 i missionshuset, en sommerfest, en Allehelgensfest og julefest, bibelsamtalemøde en gang ugentlig i missionshuset eller i private hjem. Teltmissionen, men især vinterlejrene, der fra 1952 holdtes på Jegindø for hele Thy med op til 130 deltagere, har skabt nyt liv. Lejrene har været præget af vækkelser, der navnlig har sat sig spor blandt de unge²³).

”Samfundet” har gennem årene kunnet nyde godt af et nært samarbejde med præsterne og de skiftende første- og andenlærere, der så godt som alle har tilhørt IM, og hvoraf flere har stillet op til samfundsvalgene. Pastor J. C. Nielsen, der var øens præst 1906-1912, var IM’s mand. Han var en dygtig præst, der havde en god kirkegang og bestræbte sig på at være hele sognets præst, hvilket ikke hindrede ham i at bakke ”samfundet” op. Han var kredsformand for KFUM og K i Thy og som mange af egnens præster levende interesseret i Ydre Missionsarbejde. Hans efterfølger, C. Søndergaard-Thomsen (1912-1922), var en varm fortaler for søndagsskole- og hedningemissionsagen. Længst virketid fik pastor A. P. Jørgensen, der var sognepræst i ikke mindre end 28 år fra 1922-1950, en tid, der kendetegnedes af store forandringer på øen og nye vækkelser indenfor ”samfundet”. Jørgensen var medlem af IM’s kredsbestyrelse for Sydthy, og både han og efterfølgeren, H. H. Legarth, gik i forgængernes fodspor. Samtlige præster har haft sæde i samfundsrådet, oftest som formænd, og har der igennem knyttet sig tæt til missionsfolkene. Men de har samtidig bestræbt sig på at samle de vakte omkring sognekirken, et ikke ukendt fænomen, hvor præst og missionsamfund er samstemte²⁴).

Et klart vidnesbyrd om ”samfundets” forhold til folkekirken er dets listeopstillinger ved århundredets *menighedsrådsvalg*, hvor missionsfolkene har gjort sig stærkt gældende. IM har med enkelte undtagelser i lange perioder siddet inde med alle pladser. Medens man ved valgene 1912, 1916 og 1920 løb med alle fire pladser, måtte man 1922 afgive en af de nu seks pladser til en kandidat fra en konkurrerende liste, der overraskende nok rummede et par kendte samfundsmedlemmer. En lignende situation opstod 1949, da der opstilledes to missionslister - for at undgå fredsvalg! Resultatet blev, at seks missionsfolk fik sæde i rådet. I 1927 måtte man nøjes med fire af seks pladser, men IM har ellers fra 1931 til 1963 totalt besat menighedsrådet, i lighed med hvad der har været tilfældet i hele Refs og Hassing Herreder, hvis man ser bort fra nogle få sogne, hvor IM-samfund kun har haft en fjerdedel eller halvdelen af pladserne. I 10 pastorater

²² Protokol I-IV.

²³ Protokol I-IV: Aalborg Bisparkiv, LAN, Viborg: Indberetninger om kirkelige forhold 1900-1932 (CI-979); P. Madsen.

²⁴ Nødergaard V, 726f., 729 (og under Tinglev og Amager); P. Madsen; Dansk Kirketidende 1912-208.

har der som på Jegindø været tale om klar eller total dominans. Ved valget 1965 fik IM i Refs-Hassing og Hundborg-Hillerslev Herreder henholdsvis 129 og 73 pladser. Grundtvigianerne fik ialt 54, socialdemokraterne 9 og folk uden "partibetegnelse" 91, tilsammen 154 mod IM's 202 pladser. Kun i Morsø Herred var grundtvigianerne IM jævnbyrdige. IM fik her 57, grundtvigianerne 56, socialdemokraterne 6 og "øvrige" 91 pladser²⁵).

"Samfundet" har også gjort sig kraftigt gældende ved de *politiske valg*. For landsforeningen spillede politik i slutningen af forrige århundrede ellers en ringe rolle. Størstedelen af missionsens venner var da højresindede eller politisk indifferente. Man befattede sig kun lidt med politik og andre "verdenssager". "Talmajestæten" eller "demokratiets spøgelse" havde ifølge Vilh. Beck intet med "Guds rige" at gøre. Der var dog ikke ubetydelige grupper, der navnlig under forfatningskampen i 1880'erne var fuldt så aktive og venstresindede som den øvrige ikke-missionske landbefolkning. De venstresindede var dog koncentreret på få "samfund". "Mønstermenigheder" som Harboøre, Vorupør, Sdr. Bjært med flere støttede uden forbehold partiet Højre.

Det samme gjaldt de thyske missionsfolk, der omkring 1900 stemte på Højre, hvis de da ikke undlod at stemme. Når dette ikke har sat sig spor i kilderne, er årsagen den, at Højre havde et klart flertal i Thy, også i landdistrikterne. Der skal dog have været store lokale forskelle. I Vorupør, hvor to tredjedele af befolkningen hævdes at have været IM inderligt hengiven, fik Højre i 1898 121, Venstre 36 stemmer. I Sønderbjerg-Odby, hvor IM skønsmæssigt omfattede ca. halvdelen af beboerne, fik Højre ved samme valg 107, Venstre kun 10 stemmer. Til sammenligning kan tjene, at de sogne, der skildres som "rædsomt døde" i henseende til vækkelse, tilsammen i 1898 havde 130 stemmer for Højre og 177 for Venstre. Sammenholder man disse tal med stemmetallene fra de foregående valg, kan man dog slutte, at IM og Venstre ikke havde fremgang på de samme egne. Valglisten tyder iøvrigt på, at IM nærmest har konsolideret et oprindeligt Højresindelag. Først i 1901 kan man drage sikre konklusioner. Da opstillede IM nemlig sin egen Højre kandidat, lærer J. Munk-Poulsen, Vorupør. Thisted Amts Tidende udtalte i den anledning, at det var vanskeligt at bedømme, hvor mange stemmer IM kunne mønstre i valgkredsen. Det lokale Venstreblad kunne meddele, at der fra missionsfolkenes side blev drevet ivrig underhåndsagitation. At en mand tilhører IM, betød efter bladets opfattelse nødvendigvis ikke, at han også er en mand, man kan være tjent med som rigsdagsrepræsentant.

Betragter man valgtallene fra perioden 1884-1901, kan der ikke være tvivl om, at kun få IM-folk har støttet Venstre. Det skadede just ikke Venstre, at Munk-Poulsen opstillede 1901. Det splittede tværtimod stemmerne, så Venstre-kandidaten blev valgt. Sine 638 stemmer hentede Munk-Poulsen sikkert overvejende fra normale Højre-

vælgere, nemlig 400, og de resterende fra missionsfolk, der hidtil havde undladt at stemme²⁶).

Munk-Poulsen blev først 1913 valgt til folketinget, hvor han havde sæde til 1920 og vel at mærke som repræsentant for Venstre, der 1910 i V. Han Herred og Thy sammenlagt for første gang var blevet det største parti. Højreflertallet i selve Thy gik tabt ved grundlovsvalget 1913, hvor såvel radikale som socialdemokrater undlod at opstille og i stedet stemte på Venstres kandidater, i Thistedkredsen Munk-Poulsen. Man ved desværre kun meget lidt om folketingsvalgene i dette århundrede, idet stemmelisterne fra 1900-tallets begyndelse blev hemmelige. Vil man skildre den politiske udvikling, må man følgelig stort set holde sig til valgtal og de valgte personer. IM vides at have spillet en rolle ved valg af bestemte kandidater. I 1903 opstilledes i Hurupkredsen højrekandidaten kammerherre Barner, der i en lang årrække med stor iver virkede indenfor IM og støttedes af missionsfolk. Ved valget 1920, da man for første gang kunne stemme amtsvis, opstillede de konservative proprietær V. Fibiger, Snedsted, der var en kendt mand indenfor IM. Han stillede op efter pres af kirkelige meningsfæller, der var stærkt bekymrede over forskellige allerede trufne eller forestående afgørelser i kirkelige spørgsmål. Han skal derfor have fået et stort antal stemmer fra IM også fra vælgere, der ellers ikke sluttede sig til de konservative. Endelig stemte en del af IM på gårdejer Johs. Nørgaard, Frøslev på Mors, der fra 1932 til krigens slutning sikrede Venstre et mandat²⁷).

Jegindø var et af de steder, hvor Højre længe dominerede. Øen regnedes i slutningen af forrige århundrede for et traditionelt Højrecentrum. Præsterne Mejer, Jensen og Møller stemte på Højre. Tre af de missionske ledere, Kl. Sørensen, Jens Pedersen Noer og Laust Jørgensen, stemte alle på Højre eller undlod at stemme 1881-1898. At Venstre i disse år ikke vandt indpas på øen skyldes sikkert et langt stykke det store missionssamfund. Stemmeprocenten var iøvrigt oftest meget lav²⁸).

Om folketingsvalgene i dette århundrede er det som sagt vanskeligt at udtale sig nærmere. På langt fastere grund er man, hvor det drejer sig om *sogneråds- og kommunevalg*. I disse tog IM på Jegindø ivrigt del. Samfundsrådets protokoller viser, at missionsfolkene ved flere lejligheder afholdt prøvevalg og lavede listeopstillinger forud for valgene. Ved hjælp af Statistiske Meddelelsers trykte oversigter er det muligt at danne sig et indtryk af valgresultaterne til og med 1978. 1909 fik IM i Thisted amt omkring en fjerdedel af de gyldige stemmer. På Jegindø var der fredsvalg med en fællesliste. I 1913 kunne vælgerne stemme på fire bogstavliste: Socialdemokratiet (65 stemmer), Radikal Venstre (27), en kommunal vælgerforening (24) og en uafhængig vælgerforening (52). Først 1917 opstilledes en særlig IM-liste, der fik 81 af 171 stemmer og dermed to af fem pladser, de tre øvrige tilfaldt en fisker- og en gårdmandsliste. I 1921 blev det også til to mandater. IM

²⁵ Protokol for Samfundsraadet; Kirkelig Haandbog 1923ff; Nedergaard V (under de forskellige sogne i de nævnte herreder).

²⁶ Jørgen Kirkegård: Indre Mission og Indre Missions venners forhold til politik under forfatningskampen 1872-1901, hist, speciale, København 1971, 80-85, 102ff.

²⁷ Kirkegård sst.; Landet mod nordvest II, 1946; Nedergaard V, 656f.

²⁸ Kirkegård bilag 10, lf.

fik 96 stemmer i konkurrence med ”fisker-Radikal Venstre-liste” (59) og en ”fisker- og gårdmandsliste” (83). Ved valget 1925 optræder ingen særlig IM-liste, men kun en såkaldt ”religiøs”, der blot fik 45 af de 252 stemmer og et mandat. Om det ”religiøse” dækker IM er uvist. I bekræftende fald er der tale om en halvering siden forrige valg. Modstanderne var 1925 en socialdemokratisk (21), en kommunal (94) og en C-liste (91).

Ved valget 1929 vendte IM-listen tilbage og samlede 77 af 222 stemmer og to pladser. Men derefter forsvinder den igen. Statistikken for valgene 1933, 1937 og 1943 rummer ingen særlige missions-lister, men kun lokal- og kommunallister, ja, 1943 tre såkaldte ”upolitiske” - sandsynligvis på grund af krigen. Der kan bag flere af disse skjule sig missionslister. Det er tilfældet med den ene af de ”upolitiske” i 1943, der sikrede IM 231 stemmer og fire pladser. Ved det første efterkrigsvalg tabte missionsfolkene atter terræn, idet deres liste 1946 kun fik 142 af 339 stemmer og to mandater. Ved de følgende valg gik det dog på ny fremad: 1950 løb IM med 207 af 346 stemmer med fire af de fem mandater. Det gentog sig 1954, hvor den missionske liste F fik 226 (eller 227) stemmer og fire pladser. Flere af listens kandidater findes iøvrigt også på en anden, upolitisk liste H. Ved valgene 1958 og 1962 forsvinder den særlige IM-liste igen. ”Samfundet” vides dog at have stået bag en lokal liste F i 1958. Denne fik 256 stemmer og fire mandater. Det femte gik til fisker Aksel Sørensen, der 1954 optrådte på både liste F og H, men denne gang blev valgt på en liste G. Han var socialdemokrat af overbevisning og var i flere perioder den i sognerådet, der førte ordet for fiskerne. Han var i to valgperioder suppleant til samfundsrådet. Hvorvidt IM gemmer sig bag den sejrige ”upolitiske” liste 1962 er uvist. Utænkeligt er det ikke. Dens stemmetal (250) og mandattal (4) svarer til de missionske ved de foregående valg²⁹).

Siden da har meget ændret sig. Der blev ikke ved valgene 1966-1978 opstillet særlige religiøse eller missionske lister. Valget 1966 omfattede tre lister uden betegnelse, og ingen af dem formåede at trænge de andre i baggrunden. Udover en liste G, der fik 51 stemmer, var der tale om to større, der støttedes af henholdsvis 127 og 155. Ser man bort fra 1946, var der for første gang siden begyndelsen af 1930'erne ikke tale om én dominerende liste. Årsagerne hertil var flere: dels blev fra 1960'erne erhvervs- og partipolitiske hensyn mere fremherskende på for eksempel det missionskes bekostning - omend man vel fortsat skelede dertil. Dels hørte Jegindø efter den store kommunalomlægning til Thyholm. For at undgå stemmepild og sikre repræsentation opstillede man 1970 en samlet Jegindø-liste. Dette har gentaget sig 70'erne igennem på bekostning af særlige religiøse, parti- eller erhvervspolitiske opstillinger.

Det er uomtvisteligt, at IM på Jegindø har spillet en vigtig lokalpolitisk rolle. Den har i perioder domineret rådet og følgelig i flere omgange siddet inde med formandsposten og vigtige udvalgspladser, i lighed med hvad der iøvrigt har været tilfældet i Sydthy. I 1958 for eksempel fik IM i Refs-Hassing Herreder repræsentanter

indvalgt i otte kommunalråd og formandsposten i de fire. Hvor stærkt den missionske indflydelse har været på Jegindø fremgår blandt andet af det faktum, at man i sognerådet fra 1933 i et par årtier havde for vane at indlede møderne med kort bøn og Fadervor. Man ophørte først dermed, da et samfundsmedlem i rådet påpegede det unaturlige i at indlede et fuldstændigt verdsligt foretagende med bøn³⁰).

Den foreliggende artikel er langt fra fuldstændig. Den rummer kun de første brikker til et større puslespil. En grundig gennemgang af aviser, blade med mere, kombineret med undersøgelser på ”stedet”, vil kunne bringe meget nyt materiale til veje og sikre en bedre belysning af de ovenfor berørte emner. Det er således ikke usædvanligt, at de personer, der var ledende i én sammenhæng, også var det i andre. På Jegindø kunne den samme mand optræde som samfundsleder og som medlem af menigheds- og sogneråd. Men også i andre henseender har missionsfolk medvirket til fremskridt og vækst. En nærmere undersøgelse af historien bag øens fiskeri, tærskeforening, handelsliv, bank- og mejeridrift med mere vil uden tvivl føje nye facetter til billedet af det lokale missionsamfund. Et af de punkter, hvorpå missionsfolkene i denne egn har påvirket omgivelserne, er mejeridriften. Som de missionske fiskere i blandt andet Vorupør ”kom hviledagen i hu”, gjorde også vækkelsesmiljøerne inde i landet overholdelsen af det tredje bud til en mærkesag. Således var en fjerdedel af mejerierne i Thisted amt i 1930'erne ”søndagshvilende”. På Jegindø holdt mejeriet stille om søndagen i mange år³¹).

Videre studier vil formentlig også gøre det muligt at give en bedre belysning af forholdet mellem missionsamfund og sognets øvrige befolkning gennem årene. De gængse fremstillinger, indbefattet de missionske, tier næsten helt herom. Der står intet om sammenstød, uoverensstemmelser og brydninger. Man får let det indtryk, at alt har åndet idyl, og at for eksempel hele Jegindø har bøjet sig ind under det missionsk dominerede kirke- og vækkelsesliv.

Beretningernes tavshed kan skyldes meget. At der har været mislyde er uomtvisteligt. Men erindringsbøger, festskrifter mm. har en tendens til at nedkæmpe de mere negative sider. Man vil ikke fordunkle mindets glans ved at huske på stridigheder eller uoverensstemmelser indadtil og udadtil og har følgelig behændigt undgået at skrive derom. Det gælder også for samfundsprotokollens vedkommende. Men virkeligheden er genstridig, og sandheden er næsten altid en anden, hvor en vækkelse sætter igennem. Det gælder i høj grad for IM, der som bekendt på lands- og lokalplan stedse har gjort omvendelse og ”skellet” til sine vigtigste kendetegn. Hvor dette sker, vil det altid slå gnister.

På Jegindø bar ”samfundet” spillet en dominerende rolle i 100 år, og langt fra alle har accepteret den missionske besættelse af kirke- og vækkelsesliv. På den anden side har man i stigende grad lært at leve med

²⁹ Samfundsraadsprotokollerne; Stat. Med. 4.R. bd. 31, 42, 54, 62, 73, 83, 96, 105, 121, 127, 140, 156, 171; Thisted Amtsavis 3.3., 9.4. 1954, 5.3.1958.

³⁰ Stat. Med. 1968, 1970, 1975, 1978; Thisted Amts Tidende d. 4.3.1970; P. Madsens erindringer; Nedergaard V (se de enkelte sogne i herrederne).

³¹ P. Madsens erindringer; G. Ellbrecht: Dansk Mejeristat 1931 ff; Margaretha Balle-Petersen: Guds folk i Danmark, i Folk og Kultur 1977, 93.

hinanden. Stærkt medvirkende hertil har utvivlsomt været samfundsmedlemmers udfarende kraft i råd, kakl og stand, hvilket har bidraget til at udglatte og udjævne. Ja, den politiske og erhvervsmæssige medleven har givet missionsfolk medansvar og et langt stykke fælles horisont med ”anderledestænkende”.

Også den tætte forbindelse til folkekirken og dens præster har i det lange løb bidraget til at udviske grænserne. Den oprindeligt principielt frikirkelige bevægelse IM er med årene og navnlig efter anden verdenskrig i stigende grad blevet folkekirkelig. Dette skyldes ikke blot, at retningen - om nogen - blev den sejrende indenfor folkekirken, men tillige, at den mere og mere har ladet sig indrullere i den officielle kirke, som den tidligere kritiserede så skarpt. En af grundene hertil kan meget vel være den, at vor tids pluralisme og verdsliggørelse har skabt nye frontstillinger for de kirkelige grupperinger. Disse har et vist stykke fået religiøse og ikke-religiøse modstandere og er følgelig ophørt med at betragte konkurrenterne som egentlige fjender.

Hvor IM mere eller mindre satte sig på det kirkelige liv i et sogn, neddæmpedes de frikirkelige tilbøjeligheder til fordel for den trofasthed over for den gudstjenestelige ordning, der også er en del af missionens historiske tradition. Det ses meget tydeligt på Jegindø. Det kirkelige liv har her været rigt. Såvel alter- som kirkegangstallene vidner om et levende menighedsliv. Nadvergæsternes antal har i dette århundrede stedse ligget højt. I 1923 var der ca. 1200, 1927 omkring 1000. Derefter faldt tallet til 800 og 772 i 1931 og 1935, for så atter at stige til 923 i 1939 og 1080 i 1947, ja, til 1381 i 1955, for at toppe med 1941 i 1959, da folketallet var ca. 800. I 1960'erne var

nadvergæsternes antal lidt lavere: Omkring 1900 i 1963 og 1677 i 1967 (667 indbyggere). Også kirkegangen har været bemærkelsesværdig god. Bortset fra 1939, da gennemsnitstallet kun var 11 procent, har det aldrig ligget under 20 procent, ja, oftest på 25-30 procent og i 1922 på ikke mindre end 40 procent³²).

Kirkegangstallene lader sig selvsagt vanskeligt dechiffrere, og uden altergangslistes er det umuligt at sige noget om nadvergæsteme og blandt andet bestemme forholdet mellem vækkelsesfolk og ”andre”. Tallenes størrelse tyder på, at der har været tale om både missionsfolk og ”almindelige” folkekirkekristne. De sidste er vanskeligt at registrere, men der er ingen tvivl om, at mange af dem gennem årene har fastholdt kontakten til det kirkelige miljø. Som sagt er det vækkelses folk og ikke dem, der står i forgrunden, når historien skrives. Det gælder i højeste grad på Jegindø, hvor det klart var IM, der stjal billedet. Kirkelig Håndbog omtalte 1967 øen som et sogn med sjældent gode forhold, hvor alt arbejde præges af IM, med to samtalekredse, to bibelkredse, fire Ydre Missionskredse, KFUM og K, FDF og PPF, missionshus, søndagsskole, idrætsforening, ungdomsforening, sømands- og DMS-kreds³³).

Jegindø er et udmærket eksempel på den indflydelse, vækkelse og kirkelig retningsdannelse kan have på en egns og et sogns åndelige og kulturelle liv. Jegindø har her stået i centrum, men tilsvarende undersøgelser kan laves af andre sogne og områder i Thy. Her som der har de gudelige vækkelser og kirkelige retninger på afgørende måde præget udviklingen i sognene i mere end 100 år. De religiøse og kirkelige strømninger er en væsentlig del af de folkelige bevægelser, der mere end noget andet har været med til at forme nutidens Danmark.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1983, side 72-103).

³² Kirkelig Haandbog 1923/1967.

³³ Kirkelig Haandbog 1923/1967.